

HOOFDSTUK I.

§ 1. Voor de klankleer van het Afrikaans komen in aanmerking de volgende werken:

Viljoen, W. J. Beiträge zur Geschichte der Cap-Holländischen Sprache. Strassburg 1896. Hiervan vooral bl. 39—58. Op vele punten deel ik de mening van de schrijver niet.

Meyer, H. Die Sprache der Buren. Göttingen 1901. Behalve bl. 32—36, zie men ook de opmerkingen achter de stukken voor lektuur, en de „Nachtrag” bl. 94—97. De behandeling van de eigenlike klankleer is biezonder kort en op verschillende punten onjuist.

Du Toit, S. J. Fergelykende Taalkunde fan Afrikaans en Engels, 2de druk, Paarl. De behandeling van de klankleer is biezonder kort en onvolledig.

Hoogenhout, N. M. Praktisches Lehrbuch der Kapholländischen Sprache, A. Hartleben's Verlag. Klankleer eveneens heel kort behandeld en op sommige punten niet juist. Ook hier moet verwezen worden naar de vele opmerkingen bij de stukken voor lektuur.

Francken. Van deze schrijver is, volgens de heer Hoogenhout (voorwoord p. VI), een verdienstelijke grammatika verschenen bij Borekenhagen te Bloemfontein. Tot mijn spijt is 't mij niet mogelijk geweest van dit werk kennis te nemen.

In Onze Volkstaal, III bl. 106 - 134, vindt men een korte uiteenzetting van de Afrikaanse klankleer.

§ 2. Over de oorsprong van het Afrikaans raadplege men het volgende :

Viljoen, W. J. Beiträge en zo voort, zie boven.

Te Winkel, J. Het Nederlandsch in Noord-Amerika en Zuid-Afrika, Vragen van den Dag, XI, 1896, bl. 337—362, 418—442, 483—505.

Hesseling, D. C. Het Hollandsch in Zuid-Afrika, Gids, 1897, bl. 138—162.

— Het Afrikaansch, Leiden 1899.

— Over de Taal en Letterkunde van Zuid-Afrika, Taal en Letteren, 1900, bl. 225—251.

— Het Negerhollands der Deense Antillen, Leiden 1905. Van veel belang voor de ontwikkeling van het Afrikaans, met 't oog op de kreoliserende invloed.

— Wilhelm ten Rhyne, Unie, Februarie, 1906, Stellenbosch. Pleit voor Portugese en tegen Hottentotse invloed op het Afrikaans.

Du Toit, P. J. Afrikaansche Studies, dissertatie, Gent 1905. Sluit zich volkomen bij Hesseling aan en geeft aanvullingen.

Meyer, H. Die Sprache der Buren, zie boven.

Boekenoogen, G. J. Album-Kern bl. 245—248. Weerlegt de mening van Viljoen. Als antwoord hierop:

Viljoen, W. J. Unie, November, 1905, Stellenbosch.

Binnen korte tijd mogen wij een repliek van de heer Boekenoogen verwachten.

Kruisinga, E. De oorsprong van het Afrikaans, Taal en Letteren, XVI, afl. 11. Tegen de mening van Hesseling.

Hesseling, D. C. Is het Afrikaans de zuivere ontwikkeling van een Nederlands dialect? Taal en Lett., XVI, afl. 12. Repliek op Kruisinga.

§ 3. Afrikaanse wordeboeken en woordelijsten:

Changuion, A. N. E. *De Nederlandsche Taal in Zuid-Afrika hersteld*, 1844. Uitverkocht. Dit werk bevat een Proeve van Kaapsch Taaleigen, die van veel belang is als de oudste Afrikaanse woordelijst.

Onze Volkstaal, III bl. 135—144. Woordelijst van het Transvaalsch (d. i. Afrikaans) Taaleigen.

Mansvelt, N. *Proeve van een Kaapsch-Hollandsch Idioticon*, 1884. Uitverkocht. Niet volledig en op vele punten onjuist, doch tot nog toe onmisbaar. Bevat ook opmerkingen over de klankleer.

Van Oordt, J. F. *English-Cape Dutch Vocabulary*, Kaapstad 1902.

Patriot Woordeboek, Afrikaans-Engels. Paarl 1902. Vele Afrikaanse woorden zijn niet opgenomen, terwijl van andere dikwels de Nederlandse vormen aangegeven worden; ook wordt vaak uitsluitend Afrikaans genoemd wat in Nederland evenzeer bekend is.

Hunt, C. N. G. *English-Afrikander, Afrikander-English, A handy vocabulary*, Londen 2de druk, 1902.

Hoogenhout, N. M. *Glossarium in zijn Lehrbuch*, bl. 135—173, zie boven.

§ 4. **Benaming der Taal.** Zoals over zo menige benaming op taalgebied, is ook strijd gevoerd omtrent de naam waarmee aangeduid moet worden die vorm van het Nederlands, die als spreektaal, en in toenemende mate, vooral in de laatste jaren, ook als schrijftaal (zie § 7) geldt van het merendeel der blanken, en van een groot deel der gekleurde bevolking in Zuid-Afrika. Vgl. over de benamingen Viljoen § 41—43, en vooral H. Meyer-Benfey, *Die Burensprache und ihre Literatur*, Preussische Jahrbücher, November 1904, bl. 209—234, en du Toit, *Afrikaansche Studies*, bl. 1—4. Iedereen begrijpt echter wat men in 't algemeen onder Afrikaans ver-

staat. Wij zullen ons derhalve aan deze benaming houden.

§ 5. Men zou kunnen twisten over het punt of het Afrikaans al dan niet beschouwd moet worden als een Nederlands dialekt, waarmee men, wanneer het antwoord bevestigend luidt, in Zuid-Afrika in de regel te kennen wil geven, dat 't niet geoorloofd is voor het Afrikaans als spreek- en vooral als schrijf-taal te ijveren. 't Is dikwels moeilijk uit te maken wanneer men met een zogenaamd dialekt, en wanneer men met een op zichzelf staande taal te doen heeft. Voor een ieder echter die zich de moeite wil getroosten een voldoende kennis van het Afrikaans te verkrijgen, moet 't duidelijk zijn dat de afwijkingen en verschillen van dien aard zijn, dat men alle recht heeft te spreken van een op zichzelf staande taal, welke taal evenwel met het Nederlands ten nauwste verwant is. Vgl D. C. Hesseling, Gids 1897.

De opmerking is weleens gemaakt, dat het verschil in uitspraak tussen Nederlands en Afrikaans aan de ene kant, veel geringer is dan dat tussen Nederlands en het een of ander Noord-Nederlands of Vlaams dialekt aan de andere. Dit is voor 'n gedeelte waar, hoewel er aanzienlike verschillen bestaan in de uitspraak van de Ndl. en Afrik. klanken, wat blijken zal uit de behandeling van de vokalen en konsonanten in de hoofdstukken III en IV. 't Is echter niet zo zeer het mindere of meerdere verschil in uitspraak waardoor men getroffen wordt bij een vergelijking van Nederlands met Afrikaans, doch 't zijn vooral de afwijkingen in vormleer (flectie) die al dadelik in 't oog vallen, waarbij ook de verschillen in zinsbouw de aandacht niet kunnen ontgaan ¹⁾. Het Afrikaans is in

¹⁾ Wegens onvoorziene omstandigheden moest de schrijver zijn plan laten varen om ook een vormleer en syntaxis te geven. Hij hoopt echter later dit deel te behandelen.

dit opzicht biezonder vereenvoudigd. Het grammatikaal geslacht bestaat in 't geheel niet meer; van de verbuiging is zo goed als niets bewaard gebleven; de werkwoorden worden, op enkele uitzonderingen na, alle zwak vervoegd. Neemt men dit alles in aanmerking, dan mag men het Afrikaans veilig als een taal op zichzelf beschouwen. Schrijver dezes hoopt dat dit werkje er toe bijdragen mag om dit nader in het licht te stellen. Bovendien hangt de verheffing van een dialekt tot algemene schrijftaal voor een groot deel af van de betrekking die er bestaat tussen dit tot schrijftaal wordend dialekt en de vroegere schrijf- of grond-taal, en van de plaatselijke en ekonomiese omstandigheden waarin de beoefenaars van het dialekt zich bevinden. Dit is een heel belangrijke faktor, die men bij het Afrikaans niet uit 't oog mag verliezen.

§ 6. Wanneer de Afrikaner het woord richt tot zijn meerdere, vooral de dominee, of wanneer hij het woord voert op een politieke vergadering, soms ook wanneer hij met een vreemde spreekt, vertoont zijn taal dikwels veel sporen van verbuiging en vervoeging. Wanneer hij een gebed uitspreekt of het woord voert op een christelijke samenkomst, staat 't bij de meesten, vooral de ouderen, vast dat men zijn gedachten moet uiten in het zogenaamd *Hoog-Hollands*, waarbij velen zich in 't geheel niet bewust zijn van de taalkundige fouten die ze begaan. Wanneer men zich in zake de godsdienst van het Afrikaans bedient, vooral in het gebed, geeft 't aan de meerderheid een gevoel van oneerbiedigheid. De taal die men bij deze gelegenheden spreekt, heeft een archaïstiese kleur; hij is rijk aan Bijbelse bestanddelen. Dit is het gewone, het echte Afrikaans echter niet. 't Is niet de gesproken taal, waarvan de gemiddelde, opgevoede Afrikaner zich bedient in de dagelijkse omgang. Men mag die taalvormen dus niet in aanmerking nemen bij een vergelijking van Afrikaans

met Nederlands, of, indien wel, dan toch met grote voorzichtigheid. Hoewel vele Afrikaners bij voorkomende gelegenheden een vrij zuiver Nederlands spreken, al verschilt 't dan ook nog aanmerkelijk van de taal door de beschaafde Nederlander gesproken, is 't duidelijk dat de archaïsties-gekleurde taal, waarvan velen in bovengenoemde gevallen gebruik maken, bij lange na geen Nederlands is. Het gevoel voor grammatische vormen is bij deze laatsten vrij wel verdwenen, terwijl alleen nog het idee bestaat dat men bij dergelijke gelegenheden zijn gedachten in een deftiger taal moet uitdrukken. Hetzelfde geldt van de briefstijl. Er heerst de grootste onzekerheid in het schrijven (en het spreken) van het zogenaamd Hoog-Hollands, vgl. Viljoen § 62—66, Hoogenhout § 56. Men oordele naar de volgende aanhalingen uit een brief dd. 22 Oktober 1790 (Vilj. § 66); „*onderzoek, leest en herleest Gods dierbare en onfeylbare woord*”, „niet dat *ik* alreede gekregen *hebt*”, „weet dat *wy* menschen *ben* . . . dat *wy* gedurig te strijden *heeft*” en zo voort. In een brief van vijftig jaar later (O. K. I, bl. 231—232) vinden wij dezelfde fouten en dezelfde onzekerheid: „dat *ik* en mijn *wynige kinderen* nog vris en gezond *ben*,” „*wy leef*” . . . , „*ik gehad heef*” . . . „*die lant*” Hetzelfde geldt van de tegenwoordige tijd. Wanneer men enige deftige woorden met enige buigings- en vervoegings-vormen in zijn taal opneemt, is men al gauw tevreden, zonder zich te bekommeren over, of zelfs te kennen de grove taalkundige fouten waaraan men zich schuldig maakt. Zoals gezegd, heeft men hier echter niet te doen met de levende taal die wij met de benaming *Afrikaans* bestempelen.

§ 7. **Afrikaanse Taalbeweging.** t Is hier de plaats niet om een uitvoerige beschrijving te geven van deze beweging. Daarvoor kan ik verwijzen naar Viljoen § 76—89 en Meyer bl. 18—31, waar men eveneens een rijke

litteratuur over dit onderwerp vindt. In de laatste jaren is deze beweging een tijdperk van nieuwe bloei ingegaan. Het doel der beweging is het Afrikaans niet alleen als spreektaal, maar ook als schrijftaal een eervolle plaats te doen innemen. Om dit doel te bereiken, zijn er verschillende verenigingen tot stand gekomen, waarvan de leden van tijd tot tijd tot een kongres bijeenkomen, ten einde de gezamenlike belangen te bespreken. Hoewel er leden mogen zijn, die zich hoewel niet op vijandige, dan toch op zeer onverschillige wijze over het Nederlands hebben uitgelaten, kan ik toch de verzekering geven dat dit niet het standpunt is van de voormannen. Dezen erkennen ten volle de onmisbaarheid van het Nederlands, wanneer men de Afrikaanse Taalbeweging wil doen slagen.

§ 8. **Afrikaanse Litteratuur.** Als gevolg van de Afrikaanse Taalbeweging, is er heel gauw ook een litteratuur ontstaan, die gestadig toeneemt, niet alleen in omvang, maar ook in diepte. Hierover kan ik eveneens verwijzen naar Viljoen en Meyer t. a. p., waaraan toegevoegd moet worden datgene wat in de allerlaatste jaren verschenen is. In proza en poëzie vindt men nu behandeld en beschreven Afrikaanse onderwerpen, toestanden en landschappen, Afrikaanse geschiedenis in de Afrikaanse taal, welke werken, vooral die van de laatste jaren, een nadere kennismaking ten zeerste verdienen. Op deze wijze wordt de ware liefde aangewakkerd voor de eigen bodem en de eigen taal, wat voor de toekomst van het Afrikaans—Hollands element in Zuid-Afrika van het hoogste belang is, zoals op korte, heldere en zakelijke wijze aangetoond is door J. F. E. Cilliers in Groot Nederland, Januarië, 1907, onder het opschrift *Waarom leest de Afrikaner-Boer niet?*

Onder hen die krachtig bijgedragen hebben tot het ontstaan van een Afrikaanse litteratuur, d. w. z. geschreven

in de Afrikaanse taal, noem ik vooral de namen van S. J. du Toit, Totius, C. P. Hoogenhout, J. Lion Cachet, J. F. E. Cilliers, A. Francken, G. S. Preller, H. J. de Waal, Dr. O'Okulis en Melt J. Brink. Jammer is 't dat de laatste schrijver, voor zo ver de vorm aangaat, de Afrikaanse elementen dikwels vermengt met de Nederlandse, wat voor het zuiver taalgevoel niet anders dan storend kan zijn. In dit opzicht wordt, hoewel niet in dezelfde mate, ook door anderen gezondigd, met name in de dichtkunst, ook wanneer men zich op het juiste standpunt plaatst dat de dichter zich zekere vrijheden mag veroorloven.

§ 9. **Afrikaanse Taalgrenzen.** Hiervan vindt men een uitvoerige beschrijving bij Viljoen § 44—57. Voor de nederzetting te Humpata, Angola, verwijs ik naar D. Postma, *Eenige schetsen voor eene geschiedenis van de Trekboeren, Amsterdam en Pretoria, 1897.* Ook in Portugees Oost-Afrika en zelfs in Brits Oost-Afrika zijn er boerenfamilies verspreid, terwijl na de oorlog een aantal families zich in Duits West-Afrika hebben gevestigd. Over 't algemeen mag men zeggen dat de taal van de blanke bevolking op het platteland Afrikaans is, behalve in een groot deel van de Oostelijke Provincie van de Kaapkolonie en van Natal, waar men veel, soms uitsluitend, Engels spreekt. De gekleurde bevolking der Kaapkolonie, de Kaffers niet meegerekend, spreken Afrikaans. In de dorpen, met uitzondering van de streken zo even genoemd, heeft het Afrikaans ook meestal de overhand, in de steden gaat het Engels voor. Engels is ook in de regel de taal van de handel.

§ 10. **Spelling.** Gelijk overal, is ook in Zuid-Afrika veel geschreven en gesproken en veel getwist over de spelling. Tot nog toe is er geen enkel spelsysteem in druk verschenen, waarin de regels van de fonetiek, voor

zo ver deze met de praktijk in overeenstemming zijn te brengen, op konsekwente wijze worden gevolgd. Op één punt is men 't echter over 't algemeen eens, dat er namelijk niet onnodig te ver van de Nederlandse spelling, d. w. z. de vereenvoudigde, moet worden afgeweken. Dit streven is, met 't oog op de nationale zaak, zeker alleszins navolgingswaardig, doch nu komt men natuurlijk weer voor deze moeilijkheid te staan: wanneer is 't nodig af te wijken van de Nederlandse spelling, en wanneer niet? De heer J. J. Smith, Afrikaans student aan het „University College” te Londen, heeft enige tijd geleden een spelsysteem voor het Afrikaans ontworpen, waarin de goede middenweg wordt gevolgd. Bij dit systeem, dat ongelukkig nog niet in druk is verschenen, heb ik mij volkomen aangesloten, met uitzondering in zake de letter *f-v*. Hoewel de heer Smith, evenals ik, er sterk voor is overal *f* te schrijven, heeft hij terwille van de tegenpartij een compromis voorgesteld, namelijk *v* aan 't begin van een woord of lettergreep te schrijven, *f* op 't eind. Aanvankelijk heb ik mij bij dit compromis neergelegd, doch daar 't mij gebleken is dat wij de tegenpartij door deze schikking toch niet voor het systeem zullen winnen, heb ik mij weer op het oude standpunt geplaatst, en schrijf dus overal *f*.

De hoofdpunten van de spelling, zoals door mij gevolgd, zijn de volgende:

1. In een open lettergreep worden *e* en *o* evenmin als *a* en *u* verdubbeld: *stene*, *bene*, *bome*, *hope*. Op 't eind van een woord wordt echter *ee* geschreven: *twee*, *see*. Deze *ee* blijft in afleidingen, buigingsvormen en samenstellingen van zulke woorden: *tweede*, *seeë*, *feefoer*, *seebamboes*.

Men kan in woorden als *seeë*, *leeër* (komparatief van *leeg*) een deelteken plaatsen op de toonloze *ë*, om de

scheiding van de lettergrepen duidelijk aan te duiden. Nodig is dit echter niet, daar men in 't geval van drie op elkaar volgende *e*'s steeds weet dat de derde *e* toonloos is.

2. De *ie*-klank wordt in open en gesloten lettergrepen aangeduid door *ie*.

3. Bij de gerekte, open vokalen *e*, *i*, *o*, *u* wordt de rekking aangeduid door een volgende *h*, behalve vóór *r*, die op zichzelf voor rekkingsteken geldt. Vóór een vokaal worden *h* en *r* verdubbeld, om te voorkomen dat de gerekte *e*, *i*, *o*, *u* als *ee*, *ie*, *oo*, *uu* zouden uitgesproken worden: *seh*, *leh*, *ehhe* (mrv. van *eg*), *wihhe* (mrv. van *wig*), *sohhe* (mrv. van *sog*), *bruhhe* (mrv. van *brug*), *pert*, *bort*, *perrel*, *morre*.

4. De toonloze klinker wordt in de uitgangen *-lik*, *-liks* door *i* aangeduid: *gewoonlik*, *jaarliks*.

In *fir*, vrz. wordt met *i* de toonloze vokaal aangeduid.

5. In plaats van de diftongen *ei*, *au* worden overal *y*, *ou* geschreven: *syl*, *styl*, *gou*, *pou*.

6. In plaats van *v* en *z* worden overal *f* en *s* geschreven: *fyf*, *fris*, *faal*, *saal*, *sout*, *ses*.

7. Op 't eind worden *b* en *d* als *p* en *t* uitgesproken en ook geschreven: *krip*, *krap*, *hoet*, *mut*. Waar deze konsonanten in het woord als *b* en *d* worden gehoord, worden ze natuurlijk ook zo geschreven: *hoede*, *mudde*.

8. In plaats van de Ndl. *sch* wordt, in overeenstemming met de uitspraak, overal *sk* geschreven: *skoon*, *skoен*. Op 't eind schrijft men, evenals in de vereenvoudigde spelling, natuurlijk *s*: *fis*, *fris*.

9. *w* wordt op 't eind niet uitgesproken en ook niet geschreven: *ru*, *waarsku*, *sku*.

In het bez. vnw. *uw* blijft de *w*.

10. *ch* wordt vervangen door *g*, die verdubbeld wordt na een korte geaksentueerde vokaal: *lag*, *kaggel*, *boggel*.

11. De stemhebbende gutturale klapper wordt aangeduid door *gh*: *hogher*, *lagher*, *oghe* in de uitspraak van diegenen, die de intervokale *g* niet synkoperen, als ook in vreemde woorden: *ghoen*, *ghwarrie*.

12. Eigennamen (familienamen en aardrijkskundige namen) behouden de gebruikelijke spelling: *Stellenbosch*, *Bloemfontein*, *van Zijl*.

13. Ten opzichte van bastaardwoorden wordt enige vrijheid gelaten, evenals in de vereenvoudigde spelling. Bij de meer gebruikelijke woorden echter schrijft men:

k in plaats van *c*: *konklusie*, *kondiesie*;

sie in plaats van *tie*: *kondiesie*, *spasie*, *no(e)tiesie*;

s in plaats van *c*: *sement*, *sepier*;

f in plaats van *ph*: *alfabet*;

r in plaats van *rh*: *retorieka*;

ks in plaats van *x*: *eksamen*, *ekstra*;

kw in plaats van *qu*: *kwessie*, *kwartaal*.

14. Verder geldt nog deze algemene regel, dat men de woorden schrijft zoals ze in de beschaafde taal worden uitgesproken. Ik schrijf dus *koesyn*, *protestant*, *spelle*, *hanne*, *perre* en zo voort, omdat ik deze woorden aldus in mijn omgeving heb horen uitspreken. terwijl anderen misschien zullen schrijven *spelde*, *hande*, *perde* en mogelijk ook *kosyn*, *protestant*.

Met deze hoofdpunten kunnen wij volstaan. 't Is zeer te wenschen dat de heer Smith zo gauw mogelijk een spellingsysteem, op prakties-fonetiese grondslag gebaseerd, in 't licht zal doen verschijnen.
